

Prasminga (-os) serijos pradžia

Viktorija Daujotytė, *Eiti savo keliu: Birutė Baltrušaitytė-Masionienė: Mažoji monografija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011, 203 p., ISBN 978-9955-634-60-7

Dvigubą recenzijos pavadinimą palieku neapsisprendęs, kuris variantas šiuo atveju būtų teisingesnis ir tikslingesnis. Teisinga ir tikslinga pradžioje būtų pasakyti, kelinta (ne, keliasdešimt kelinta!) knyga Viktorijos Daujotytės knygų lentynoje bus naujusia jos monografija apie Birutę Baltrušaitytę *Eiti savo keliu*. Netikslus gali pasirodyti ir epitetas *naujusia*: kol parašysiu recenziją, kol ją išspausdins, knygynuose tikriausiai pasirodys kas nors nauja. Net autorės nesiryžčiau paklausti tikslaus jos knygų skaičiaus: ne todėl, kad bijočiau išsiduoti ne viską perskaitęs, bet todėl, kad jos pačios nepriversčiau suglumti. Visai galimas daiktas, kad skaičiuoti savo knygas ji nė laiko neturi. Porą dešimčių, kai kurias – jau gerokai aplamdytas, su mieliais autografais ir savais pabraukymais ar pastabomis, turiu ir asmeninėje bibliotekoje, bet tikslų jų skaičių tenka palikti kruopštiesiems bibliografams. Kartą pačiai literatūrologei girdint, o už akių ir ne kartą esu pavartojęs (o gal kažkur net užrašęs?) santrumpą VDI, kurią reikėtų iššifruoti kaip *Viktorijos Daujotytės institutą*. Pajuokavimas pajuokavimu, o rimtai kalbant net tikro mokslo instituto skyriaus ar sektoriaus kolektyvui nebūtų gėda pasididžiuoti įnašu į literatūrologiją, kuris iš tiesų priklauso vienam žmogui. Galima, žinoma, pasiguosti mintimi, kad Jai iš aukščiau buvo duota daugiau negu kam nors kitam, bet sąžinės balsas kiekvieną kartą priekaištingai primena, kad ne tik tu, bet ir daugelis tavo plunksnos draugų, net ir nuoširdžiai įsipareigojusių literatūrai, nėra jai atidavę tiek jėgų ir darbo, kiek galbūt galėta ir turėta atiduoti. Kad kaip nors užgniaužtum tą sąžinės balsą, išdėlioji Viktorijos Daujotytės knygas atskirose lentynose ir bandai toliau *eiti savo keliu*. Neslėpsiu, kad ne kartą buvo kilusi pagunda tarti ir viešą žodį apie vieną ar kitą Jos knygą, bet tą pagundą tekdavo nugalėti pačiais įvairiausiais pasiteisinimais: tai tyliai prisipažįsti sau, kad stokoji teorinės kompetencijos svarstyti jos literatūros filosofijos ar fenomenologijos veikalus, tai jauti, kad taip ir likai neperskaitęs visko, kas „parašyta

moterų“, kad įtarinėji autorę, jog ne tik literatūrologės profesionalumas, bet ir dar kažkas lemia originalias jos išvalgas skirtingos prigimties poetų kūrybos interpretacijose, kol pagaliau iš tiesų paaiškėja dešimtmečius slėptas (ar brandintas) jos pačios poetinis talentas. Neseniai perskaičiau *Metuose* į septyniolika pasaulio kalbų išverstas vengrų poetės Evos Toth „Atminimo eiles“, ir pirmoji mintis, kuri kilo, buvo tokia: o galėtų gi mūsų komparatyvinės literatūrologijos specialistai palyginti jas su žemaitiškais V. Daujotės posmais – tikriausiai atrastų įdomių atminties ir poetikos sąsąukų.

Toks neeilinės autorės vietos ir vaidmens lietuvių literatūrologijoje suvokimas, nuostabos ir drovos derinys galėjo pakišti koją ir šiuo atveju, jeigu ne keletas aplinkybių, mano, kaip skaitytojo, akiratyje lemiančių monografijai ypatingą vietą. Tariusi (ir monografija nesugriovė tokios nuojautos) neblogai pažinojęs monografijos heroję, su kuria susitikom daugiau nei prieš pusę šimtmečio kaip pirmo kurso studentai autorės šiltai paminėtame Stuokynės bendrabutyje. Iki šiol likęs ypatingo „rimtuolės“ žvilgsnio įspūdis, žvilgsnio, be žodžių trandančio mūsų, ambicingų, kažką įsivaizduojančių ir dar labai apytuščių pirmakursių, diskusijas ir išdaigas. Prisimenu kiek netikėtą žinią (mes jau gyvenom skirtinguose bendrabučiuose), kad Birutė tapo mūsų kurso „marčia“, ištekėjusi už Antano Masionio, anksti iš kurso draugų išsiskyrusio savo akademiniais užmojais. Prisimenu vakarą Masionių namuose (monografijoje minimame dviejų kambarių bute Lazdynuose), kai su Antanu (Birutei tik vienu kitu žodžiu įsiterpiant) diskutavome apie leidyklai įteiktą antrąją jo poezijos knygą. Prisimenu tragišką 1974-ųjų sausio 27-osios (koks sutapimas – šiandien, kai rašau šias eilutes, sukanka lygiai trisdešimt šešeri) žinią, kad nė trisdešimt trejų nesulaukęs Antanas pasitraukė iš gyvenimo. Po to – viena po kitos išeinančios Birutės literatūrologinės, poezijos, prozos knygos. Lyg būtų dirbama už du, pasidalijant, anot Daujotytės, savo laiku su išėjusiuoju. Prisimenu Birutės priėmimą į Rašytojų sąjungą – be jokių išorinių emocijų, tik su tuo sukauptu, lyg apsigandusios, lyg nepasitikinčios žvilgsniu, nors monografijos autorė teigia, kad į Žemaitės amžių artėjančiai rašytojai tai buvęs reikšmingas įvykis. Ir paskutinis susitikimas: kažkoks renginys Rašytojų sąjungoje, besibaigiantis tradicine vyno taure. Birutė (jau žinojom, kad sunkiai serganti) ištiesia plastmasinę stiklinaitę ir sako: „Įpilk ir man vyno, raudono.“ Nežinau, ką ji įskaitė neryžtingose mano akyse, bet, prisimenu, šyptelėjo ir padrąsino: „Nebijok, man jau galima.“

Suprantu, kad tai, ką čia parašiau, neturi nieko bendro su recenzijos žanru, bet be to taip ir liktų neaišku, kodėl būtent ši Daujotytės monografija paskatino imtis plunksnos: po Laimono Tapino knygos *Prarasto laiko nebūna* tai yra antroji knyga, kurioje beveik visi veikėjai yra asmeniškai pažįstami ir ne vienas, deja, jau į smėlio kalnelį palydėtas. Ir ne tik tai. Šia monografija, kaip teigiama jos pratarmėje, turėtų prasidėti serija monografijų apie iškiliausius Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto profesorius. Kaip Alma mater augintinis paprasčiausiai negaliu nepasidžiaugti tokiu sumanymu. Nepriimdama sau serijos idėjos autorystės, autorė atiduoda ją ilgamečiam Universiteto rektoriui Jonui Kubiliui, „seniai, dar prieš Sąjūdį“ puoselėjusiam mintį, kad „reikia patiems universiteto žmonėms rašyti apie žymiausius profesorius“ ir tarp pirmųjų, tokio dėmesio vertų, regėjusį Vincą Mykolaitį-Putiną.

Įsidėmėtinas dalykas: gal prieš porą ar trejetą dešimtmečių į jaunos literatūrologės sąmonę pasėtas grūdas, iškentęs ilgą jarovizacijos periodą, išdygsta, išauga gražiu mažosios monografijos pavidalu. Būta daigios minties ir būta saugios atminties. MINTIS IR ATMINTIS – taip ir pavadinta būsimoji serija. Įsidėmėtiną ir seriją pradedančios autorės mintys, jog „svarbu pamatyti kitų gyvenimus ir darbus, kad neišdidintum savo reikšmės“; kad „stinga intelektualinių biografių“; kad būsimojuose darbuose turėtų atsispindėti „ne tik jų [pasirinktų iškilių asmenybių – *PB*] išmintis, bet ir svarbesnės likimo linijos“.

Ir skaitydamas monografiją, ir užvertęs ją, pagalvodavau: o kodėl vis dėlto pradėta ne nuo Mykolaičio-Putino? Juk nuo jo, kaip ir nuo Jurgio Baltrušaičio, kūrybos tyrinėjimų kadaise prasidėjo jaunos literatūrologės kelias. Sukaupta, neabejoju, daug medžiagos ne tik jo „išminčiai“, bet ir „svarbesnėms likimo linijoms“ savarankiškai permąstyti. Daujotytę, aišku, nebesuspėjusią paklausti Mykolaičio-Putino paskaitų, artimiau, berods, nebendravusią su gyvu rašytoju, vis dėlto vaizduojuosi kaip jungiančiąją grandį tarp tų, kam gyvenimas suteikė tokią malonę, ir tų, kam rašytojas ir profesorius tėra tik literatūros istorijos figūra: žengdama ryžtingus žingsnius profesinės brandos keliu, ji, neabejoju, buvo įgijusi pasitikėjimą ne tik katedroje išlikusių jos šviesulių, bet ir tų, kurie buvo iš jos brutaliai išstumti penktojo dešimtmečio pabaigoje (nespekuluoju populiariais vardais, kurie bent jau šio žurnalo skaitytojams tikrai žinomi). Neabejoju ir tuo, kad ji bus godžiai sugėrusi viską, kas galėdavo ištrykšti iš autentiškos atminties šaltinių, nekalbant jau apie tai, kas sukaupta ir apmąstyta Putino kūrybos tyrinėjimo metais. Tad kodėl vis dėlto pradėta ne nuo Putino? Paprasčiausia,

žinoma, būtų pasiklausti pačios autorės, bet kaip tada, gavus jos atsakymą, reikėtų pridurti savąjį, kurį įsivaizduoju kaip galimą, bet vis dėlto tik įsivaizduojamą. Kaip ir autorės atsakymą, jog Putinas – žinomas dydis, jog jo vieta jau seniai matoma šimtmečio istorinėje perspektyvoje, kad jį liečianti dokumentinė ir memuarinė medžiaga tyrinėtojų jau ne kartą kilnota, ir įeiti su juo į tokią specifinę seriją niekada nebus per vėlu. Kitas reikalas – Birutė Baltrušaitytė. Prisimenant tikrai savitą jos kūrybinį palikimą, jos asmenybę gaubusią šviesaus žmogiškumo aurą, vis dėlto tenka prisiminti ir labai uždarą, nuo visuomenės dėmesio saugotą gyvenimo būdą, ir bent dešimtmečiu pavėluotą jos išėjimą į viešumą tiek su moksliniais veikalais, tiek su grožine kūryba, ir savotišką apsisprendimą (Mažosios Lietuvos tematika) ar neapsisprendimą (svyravimas tarp poezijos ir prozos), ir dėl daugelio aplinkybių kuklą literatūros kritikos refleksiją. Kad taptų platesnės visuomenės dėmesio verta numatomos monografijų serijos heroje, be neabejotinų objektyvių Baltrušaitytės nuopelnų, reikia ir subjektyvaus, nuoširdžiai geranoriško pripažinto autoriteto žvilgsnio. Daujotytės pavardė ant monografijos viršelio, žinoma, padidins skaičių skaitytojų, pasiryžusių iš arčiau susipažinti su ta, kuriai ir skirta monografija. Savo autoritetu paliudyti kito žmogaus nuopelnus ir reikšmingumą yra gražus, įsidėmėtinas moralinis aktas ir sektingas pavyzdys.

Imantis pastarosios monografijos Daujotytei nereikėjo ypatingo pasirėngimo: knygoje apie Janiną Degutytę, Joną Strielkūną, Sigitą Gedą, Onę Baliukonę ir kitose sukaupta turtinga patirtis, kaip galima į rašytoją žvelgti ne tik kaip į reikšmingo literatūrinio palikimo autorių, bet ir kaip į gyvą žmogų su netikėtais jo biografijos vingiais, su prieštariniais charakterio bruožais. Rašydama šias monografijas, ypač *Tragišką meilės lauką*, mokslininkė peržengė būtiną, nors, kaip matėme, ir rizikingą ribą, kuri Vakarų literatūrologijoje seniai peržengta, bet mums, dar tebesivaduojujantiems iš kai kurių sovietmečio tradicijų, tebėra tabu. Turiu omeny tamsuolišką neva Sigitos Gedos draugų išpuolį prieš mokslininkę už tai, kad drįso viešai pasakyti, jog ir didieji turi savo bėdų ir problemų, silpnųjų ir ydų, kad didžiųjų ir ydos, ir nuodėmės yra didesnės ar bent labiau išdidinamos, ryškiau matomos ar bent įdėmiau, priekabiau įsižiūrimos.

Birutė Baltrušaitytė po Sigitos Gedos – rami įlanka po audrotos jūros. Ten teko grumtis su nesutramdoma stichija, įjungti įvairius intelektualinius, psichologinius, istorinius registrus, kad praskleistum paslaptis, išpėtum mįslės, gaubiančias genialias prigimtis. Čia – susitikimas su artima siela, į kurią lengva ir

gera įsijausti, kurios santūrią ir kuklią laikyseną visuomenėje nesunku paaiškinti ir prigimtimi, ir susiformavusiu charakteriu, ir susiklosčiusiomis gyvenimo aplinkybėmis.

Kovingos feministės yra atratinusios mus vartoti sąvoką *moteriškoji literatūra*, kuri, pripažinkime, kai kada turėdavo ir abejotiną konotaciją. Šiuo atveju monografiją *Eiti savo keliu* pavadindamas *moteriška*, norėčiau pabrėžti būtent teigiamąją epiteto prasmę: moteriškumu laikau tai, kas vyrui galbūt iš viso nėra pasiekama. Meilė, šeima, motinystė, pasiaukojimas, atrodo, yra universalios, abiem pusėms vienodai suprantamos kategorijos, ir vis dėlto įprasminant jas realiame gyvenime moters dalis yra didesnė, jos dalia sunkesnė, o vaidmuo reikšmingesnis. Vyrų, pusiau juokais, pusiau rimtai, jau imami vadinti „silpnąja lytimi“; iš tiesų ir palūžta, ir kapituliuoja greičiau ir dažniau. Masionių šeimoje būtent taip ir atsitiko. Monografijos autorė labai taktiškai ir korektiškai prisiliečia prie šeimos temos, Antano Masionio paveikslui ir likimui skirdama tiek dėmesio ir šiltų vertinimų, kokių jis vargu kada nors ar besusilauks: bendraamžiai baigia išeiti, o jaunesniesiems užtenka rūpesčių ir be išėjusiųjų. Prie profesinio poeto ir kritiko asmenybės bei literatūrinio palikimo vertinimo kažin ar galima būtų ką pridurti: Daujotytės žvilgsnis man atrodo objektyvus, o vertinimai – tikslūs. Bet žmogiškosios dramos atskleidimo atžvilgiu, įtariu, buvo susilaikyta nuo to žingsnio, už kurį brangokai sumokėta Gedos byloje. Tiesa, nesu girdėjęs autentiškų pačios Daujotytės prisipažinimų ar pasvarstymų tuo klausimu, bet nesunku įsivaizduoti savijautą žmogaus, kuris, atidavęs visuomenei su nuoširdžia meile ir pagarba, su vertinamos asmenybės dydžio suvokimu parašytą darbą, netikėtai apdrabstomas nepagrįstais kaltinimais ir insinuacijom. Nebegrįžčiau prie tos temos, jeigu ne įsitikinimas, kad tai buvo ne įvykis, faktas, atvejis, o rimtas precedentas viešiams pasvarstymams apie tiesos – kokia ji bebūtų – vertę ir prasmę. Išsivadavę ar vaduodamiesi iš daugelio sovietinės literatūrologijos stereotipų, turime įveikti ir tą, pagal kurį reikšmingas, pripažintas kūrėjas negalėjo būti traktuojamas kaip problemiškas žmogus. Manau, kad nutylint neabejotino talento ar genialumo žyme pažymėtų kūrėjų vidinius prieštaravimus, biografijos vingius, išgyventas asmeninio ar visuomeninio pobūdžio dramas, neišvengiamai likdavo baltų dėmių ir jų kūrybos interpretacijose bei vertinimuose.

Tokia nuostata ir skatina mane įterpti abejonę, ar viskas iki galo pasakyta ir apie Masionius, kaip apie ne tokią jau dažną dviejų intelektualių asmenybių, rašytojų ir mokslininkų, šeimą. Viskas tikra, autentiška, epistoline ir memuarine

medžiaga paremta, kai kalbama apie romantišką dviejų jaunų žmonių meilę, apie materialinius ir buitinius jaunos filologų šeimos rūpesčius, apie išbandymus skurdu, apie vienišos likusios dviejų dukterų motinos beveik didvyriškas pastangas bent kuriam laikui užgniaužti kūrybines svajones. Apie tai galėjo parašyti tik moteris, motina, mokslininkė, poetė, draugė, net jeigu draugystė reiškė ne intensyvų buitinių bendradarbiavimą, bet dvasinį privatumą tausojančią sielų giminystę. (Dar kartą pabrėžiu pozityviąją moteriškumo prasmę ir sąmoningai apeinu paskutinį Baltrušaitytės šeiminio gyvenimo etapą, apie kurį mažą ką nežinau ir kuris monografijos autorės, matyt, liko sąmoningai ir motyvuotai neakcentuotas).

Minėtą savo abejonės klausuką pasidėjau 61-ame knygos puslapyje, perskaitęs du platesnio komentaro reikalaujančius teiginius: „Išgyveno ir kaltę: lemtinę Antano mirties dieną su mažytėmis dukrelėmis buvo išvažiavusi į Tauragę. Ir kaltino Antaną, palikusią [tikriausiai turėtų būti *palikusi?* – *PB*] ją vieną vargū, atsakomybei už vaikus.“ Monografijos autorė, kruopščiai išstudijavusi Birutės laiškus, jos dienoraščius, gal turėdama omeny ir kokį žodinį jos prisipažinimą, tikriausiai galėjo pirmąjį teiginį – kaip ir daugeliu kitų atvejų – paremti autentiška citata. Be tokio autentiško paliudijimo lieka dviprasmybė, ypač artimiau vaizduojamų žmonių nepažinojusiam skaitytojui. „Buvo išvažiavusi.“ Atsitiktinis sutapimas ar lemtingas ilgokos dramos veiksmas? Kaip bebūtų sunku išstarti šiuos žodžius, turiu paliudyti antrąją versiją. Gal savaitė buvo likusi iki lemtingosios sausio 27-osios, kai iš artimo žmogaus, viešėjusio pas Masionių kaimynus, išgirdau, kad už sienos gyvenantis „kažkoks rašytojas“ nebe pirmą kartą keliąs triukšmą, virkdąs vaikus, trunkąs durimis. Tuo metu nė į galvą negalėjo ateiti mintis, kad tai liečia pažįstamus žmones. Bet po savaitės išgirdau, kad „tas rašytojas“, „žmonai su vaikais kažkur pabėgus“, dar beldėsi pas kaimynus, reikalaudamas butelio, o paskui... įvyko tragedija. Taigi Birutė ne atsitiktinai „buvo išvažiavusi“, ne iš gero gyvenimo, ir kažin, ar galėjo dėl to nuoširdžiai kaltinti save. Kaltinimas Antanui nekeltų tokios abejonės, jeigu tai būtų kaltinimas, išsprūdęs tragedijos dienomis, bet kad jis liko kaip visą gyvenimą persekiojantis kaltinimas, sunku patikėti: ne tik mylinti, bet ir labai jautri, racionaliai mąstanti moteris, aprius netekties skausmui, mano manymu, turėjo suprasti mylimo žmogaus būdą, silpnybes, tragediją. Suprasti ir atleisti.

Gal ir šios abejonių pastraipos atsisakyčiau (o gal ir redaktorė patars taip padaryti?), jeigu ne įsitikinimas, kad būtent Daujotyte, viena pirmųjų Lietuvoje

prabilusi apie tragiškąją literatūros istoriją, turėjo (bent galėjo) savo autoritetingu ir įtaigiu žodžiu ištarti įspėjantį nuosprendį alkoholiui ir alkoholizmui – kaip socialinei ir psichologinei nelaimėi, kuri ne laiku nusinešė į nebūtį ne vieną ir mūsų kartos, ir jaunesnių kūrėjų. Baigiant šią skaudžią temą, būtina pridurti, kad Masionis nebuvo joks bohemos liūtas, nesišlaistė įkaušęs po Vilnių, šiurpindamas pažįstamus ar intriguodamas miesčionis – tiesiog jo, jautraus ir daugeliu atžvilgių lengvai pažeidžiamo žmogaus (tie bruožai monografijoje atvirai nušviesti), kelias nuo iššūkio, protesto, atsipalaidavimo iki priklausomybės ir nelaimės buvo daug trumpesnis. Kiekvienam – savas likimas.

Suprantu, kad recenzento pamąstymai Masionių šeimos iš arčiau nepažinėjusiam skaitytojui irgi gali sukelti abejonę ar pasipriešinimą. Kaip jau bus, taip, bet aš iš pradžių prisipažinau, kokie motyvai paskatino imtis plunksnos. Tokios mintys tikriausiai nebūtų kilusios ir tuo atveju, jeigu knygos autorė (-ius) būtų kas nors kitas, o ne Daujotytė. Kas gi be jos ir ypač *po jos* dar galėtų ne tik imtis tokio uždavinio ir pateikti skaitytojui knygą *Eiti savo keliu*, kurią skaitai ne tik kaip solidžią literatūrologinę monografiją, bet ir kaip intriguojantį biografinį ar psichologinį romaną? Nesiruošiu polemizuoti su literatūros teoretikais, kiek mokslinio preciziškumo tokiaame žanriniame apibūdinime, bet vienu kitu argumentu jį norėčiau paremti.

Užvertus knygą, sąmonėje lieka ryškus, daug ryškesnis nei kitose panašaus pobūdžio monografijose, jos herojės – mokslininkės, rašytojos, pedagogės, žmogaus – paveikslas. Tokie paveikslai paprastai negimsta kad ir iš profesionaliausių akademinų tyrinėjimų. Tam reikia dar ir specifinio menininko žvilgsnio, meninės žiūros taško, kai pasirinkta asmenybė vaizduojama ar atskleidžiama ryškiai nubrėztose laiko ir erdvės koordinatėse, plačioje žmogiškųjų ryšių sistemoje. Be ryškiais potėpiais atskleisto Masionio portreto, Masionių šeimos dramos, knygoje labai svarbus vaidmuo tenka ir kitai – Baltrušaičių – šeimai, iš kurios Birutės atsinešta tai, ko jokiaje kitoje aplinkoje įgyti negalima. Meninio kūrinio ar paveikslo įspūdį daro Baltrušaičių namų aplinka, šeimos narių tarpusavio santykiai, ypač šiltai perteiktas tėvo paveikslas. Tam tikrą meninį efektą pasiekia dviejų tėvų priešpriešinimas, gal net nesąmoningas, pačios realybės padiktuotas, bet monografijoje įgaunantis ne tik biografinių paliudijimų, bet ir psichologinių charakterio ištakų prasmę. Dviejų menininkų charakterių – Antano ir Birutės.

Labai prasmingai monografijoje įterptas skyrius apie Birutės draugystę ir kūrybinį bendradarbiavimą su dailininke Eva Labutyte. Kaip ir kitais atvejais,

autorė neapsiriboja viena kita išorinių ryšių iliustracija – jai rūpi parodyti dviejų dvasiškai giminingų sielų vidines jungtis, kurios randasi iš ypatingos savo gimtojo krašto, jo istorijos pajautos. Dvi menininkės ypač artino dėmesys tragiškam Prūsijos likimui, kurį abi suprato kaip išpėjimą Lietuvai. Kitas autorius gal būtų nė nepastebėjęs, kad dviejų menininkių prisirišime prie gimtosios žemės yra ir natūralių skirtumų – Daujotyte juos pastabiai fiksuoja: „Birutė buvo lyg kokiam tarpe – tarp Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos“, o „Eva, panašiai kaip Eva Simonaitytė, neturėjo žemaičiams sentimentų, ji buvo *kita*, kitos kilties, tarmės, pasaulėvokos“ (p. 86). Atkreiptinas dėmesys į tai, kaip autorė labai trumpais tarpais („panašiai kaip Eva Simonaitytė“), lakoniškomis užuominomis apgyvendina Birutės Baltrušaitytės ir Evos Labutytes žemę joje išaugusiais ar savo darbais į ją įaugusiais žmonėmis. Paminėtas Evos godžiai skaitytas Vydūnas ir čia pat prisimenamas „gilią to krašto žmonių gyvenimo pajautą“ išsiugdęs jo tyrinėtojas Vacys Bagdonavičius, kalbama apie prūsus ir atiduodama duoklė žymiausiajam prūsų kalbos tyrėjui, prūsų gramatikos autoriui Vytautui Mažiuliui. Pridurkim dar, kad skyrius „Pakeliui su Eva Labutyte“ pradedamas ištrauka iš Romualdo Granausko *Jaučio aukojimo* ir priminimo, kad rašytojas „sovietiniais metais pirmas įžengė į lemtingą baltų gentims laiką – kultūros virsmą įsigalint krikščionybei“ (p. 85). Visi vardai žinomi, ir nieko naujo apie juos tom dviem trim eilutėm nė nesirengiama pasakyti, bet kaip prasmingai jie užpildo erdvę, bent į šimtmečio gelmę nužymi kelią laiko ženklais.

Tokių ženklų – daug. Pirmasis iš jų – Balys Sruoga, kurio „paunksmėje“ (DLKŽ siūlo *paunksnę*, nors pats pagavau save rašantį ir tariantį taip, kaip rašo Daujotyte) prasideda Birutės mokslininkės kelias. Charakteringa pirmojo monografijos skyriaus pradžia: „Atsargi yra ši paunksmės metafora – Birutės Baltrušaitytės-Masionienės prie vieno iš didžiųjų XX a. lietuvių rašytojų ji pernelyg nepriartina, bet ir neatskiria. Universalios prigimtys, kūrėjai, rašytojai, Vilniaus universiteto profesoriai, slavistai.“ (p. 12) Dėl trijų žodžių pacitavau šią skyriaus pradžią: *atsargi, nepriartina, neatskiria*. Knygos pradžioje tais žodžiais tikriausiai pasakyta tiek, kiek pasakyta, bet žiūrėdamas į juos iš knygos pabaigos, pajunti jų programinę prasmę – visada prisiminti palyginamuosius dydžius, realius atstumus, proporcijas, bet kartu jausti ir ryšius, saitus, objektų traukos jėgas. Birutės Baltrušaitytės prisiliesta prie pasaulinės literatūros vardų (Levas Tolstojus, Fiodoras Dostojevskis), kurių kūrybai skirti tyrinėjimai savo apimtimi gal kelis kartus pranoksta kad ir gausią kūrybą. Toks prisilietimas slepia savyje nemažų

pavojų. Paprasčiausias – kompiliacija. Kiek sudėtingesnis – apsimetinėjimas, kad dviratis išrandamas pirmą kartą. Birutė Baltrušaitytė išvengė jų abiejų, didžiųjų rusų rašytojų kūrybą perskaitydama lietuviškos žvilgsniu, akcentuodama tuos momentus, kurie mums yra brangūs ir įdomūs, o kitataučiai gali ir praslysti pro akis. Daujotytė palankiai vertina tokią kolegės nuostatą, akcentuodama skiriamąją Birutės mokslinių darbų bruožą – jos pedagoginius tikslus ir uždavinius.

Dar kartą sugrįžtu prie Birutės Masionienės erdvės, apgyvendintos jos bendraamžių ir amžininkų. Nesuminėsiu visų vardų, bet vieną paminėti būtina. Bronių Radzevičių, ne tik kaip ryškiausių savo kartos reprezentantą XX a. antrosios pusės lietuvių literatūroje, bet ir kaip žmogų, artimiausiai pažinojusį Masionį, daugiausia pasakiusį apie jį ir atsiminimose, ir grožinėje kūryboje, iki gyvenimo pabaigos išsaugojusį literatūriškai įprasmintą ryšį su Birute. *Atsargiai, nepriartindama*, bet ir *neatskirdama* Daujotytė cituoja ir interpretuoja Radzevičiaus žodžius, padedančius geriau prisiminti žmones ir laiką tiems, kas turi ką prisiminti, ir giliau suvokti žmones ir laiką tiems, kuriems tenka pasikliauti tik dokumentais, istoriniais ar literatūriniais paliudijimais.

Vertindama grožinę Baltrušaitytės kūrybą, monografijos autorė laikosi aukščiau apibrėžto principo: nepasiduoda asmenybės sugestyvumui, kuris taip gražiai atskleistas biografiniame monografijos sluoksnyje, kolegiškam solidarumui, už kurį gal ir iš anksto būtume linkę atleisti, nededa jos į klasikos lentyną, lyg iš ten jau niekada nebūtų ištraukiama, o skaito, analizuoja, interpretuoja taip, lyg ruošų skaitytoją šiandien ar rytoj įvyksiančiam susitikimui – išryškindama individualiuosius semantinius ir stilistinius kūrybos bruožus, užsimindama apie vietas, kur į laisvą menininkės teritoriją beveik nematom įžengia mokslininkė ar pedagogė. Daujotytė, atrodo, ne tik įdėmiai perskaito tai, kas parašyta ir visiems matoma, bet ir tuos tik jai matomus įrašus vandens ženklais, kurių vietoje galėjo išaugti tai, kam laiko nebebuvo skirta.

Kita vertus, autorei būdingas atsitraukimo, pasitraukimo į šalį judesys, kai į pirmą planą išleidžiami kiti. Ne bet kas, o rašytojai, pirmieji Birutės Baltrušaitytės kūryboje išvelgę originalią, savo kelią sąmoningai programuojančią kūrėją, – Juozas Aputis, Marcelijus Martinaitis, Judita Vaičiūnaitė. Turiu omeny ne tik tekste išbarstytas atskiras jų mintis, bet ir „Papildymuose“ sudėtos ištisos straipsnius ar recenzijas. Kitu atveju tokius priedus gal pavadintum ir neįprastais ar nebūtiniais literatūrologinių monografijų atributais, bet šį kartą juos priimi kaip šeimininkiškai apdairų veiksmą, kad vertingas žodis neliktų

periodikos komplektuose. Kitu atveju gal pasakytum, kad po reikšmingos citatos iš Algimanto Baltakio knygos *Gimiau pačiu laiku* vis dėlto norėjosi baigiamojo pačios monografijos autorės žodžio ar bent vietomis sukeistų priešpaskutinio ir paskutinio puslapių. Kitu atveju gal pasakytum, kad vietomis asociatyvūs minčių šuoliai galėjo palikti kiek gilesnius išpaudus, kad nekiltų išpūdis, jog autorė tik pasižymėjo kažką atminčiai, ateičiai. Bet prisimeni, kad *Eiti savo keliu* yra ne tik monografija apie rašytoją, mokslininkę, pedagogę, bet ir pirmas naujo žanro (mažosios monografijos) bandymas, kad „eiti savo keliu“ buvo ne tik Birutės Baltrušaitytės devizas...

Pradžioje neapsisprendęs dėl šio rašinio pavadinimo, ryžtuosi jį tokį ir palikti. Abu epiteto linksniai ne tik galimi, bet ir reikalingi: originali, prasminga Viktorijos Daujotytės monografija pradeda prasmingą seriją. Palinkėkim sau ir Vilniaus universiteto Filologijos fakultetui, kad pradžia kuo greičiau virstų tęsiniu.